

De rette Messeklæders Brug i Hertugdømmet Slesvig.

Af **Th. O. Achelis**, Haderslev.

»Den ældste lutherske Kirkeordinans i den danske Kirkeprovins«, som A. D. Jørgensen har udgivet i disse Aarbøgers første Bind for snart 40 Aar siden, indeholder i den første Paragraf den Bestemmelse, at Præsterne alle skulle iføre sig den almindelige Messekjortel (gewonliche Missegewandt) og have Lys paa Alteret.¹⁾ Denne Bestemmelse, som stemmer overens med Luthers Syn paa Messeklæderne som en ganske neutral Sag²⁾, blev overholdt. I en Ligprædiken, som Dompræsten M. Pleccius³⁾ i Slesvig holdt 1602 over Erasmus Heidtmann, forekommer om Forholdene i Haderslev 1530: »wie do noch die Chormäntel nach Bapstlichen alten gebreuchen gestunden«.

Om Messeklædernes Brug indtil Reformationen vil der kunne skaffes mange Efterretninger, særlig af Registraturer og Afleveringsforretninger. Her skal kun eksempelvis anføres noget fra Haderslev og Flensborg.

I Haderslev kunde man købe dem paa Kirkegaarden eller ved Lighuset, hvor Købmændene faldt dem;⁴⁾ da Peter Rower 1443 stifter et Laurentii

¹⁾ Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 226.

²⁾ P. Severinsen, de rette Messeklæder (1924) S. 41—52.

³⁾ Personalhistorisk Tidsskrift 1921, S. 124, Nr. 4.

⁴⁾ C. Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen 2. Bd. S. 441, Vedtægter for Købmandsgildet i Haderslev (omkring 1500): »up dem karkhoue edder lyk-huse sunder mit geistlicken dinghen, also mysse ghe-wanden....«

Vikarie i Frue Kirke, bevidner han, at hans Fader har givet til Kirken »eyn vullenkomen misse ghere-de«.¹) Naturligvis blev Messeklæderne fra Sidealtrene overflødige ved Reformationens Indførelse. Saaledes gik det Marianerne i Haderslev,²) som blandt Klenodierne havde »etliche myswande, darup etlich smyde« (= Smykke). I Graabrødreklosteret i Flensborg registreredes 1528 32 Hageler af forskellig Farve og Stof, deriblandt 2 Gyldenstykket og 7 forgyldte.³)

I Overensstemmelse med de Haderslevske Artikler for Sognepræsterne paa Landet fra 1528 bevarede Messeklæderne i den latinske Kirkeordinans, som jo Luther og Bugenhagen personlig havde været med til at præge, og i den, »Christlyke Kercken Ordeninge, de yn der Fürstendömen, Schlesswig, Holsten etc. schal gehalten werden« (1542) hedder det, at Messen skal holdes »yn gewöntlikem Missegewande«.⁴) Endnu to Gange i Reformationsaarhundredet har Landsherrerne i den hertuglige Andel talt om Brugen af Messeklæderne. Den 21. Februar 1587 giver Hertug Frederik Provsterne for Kiel, Oldenburg, Tønder og Steinbeck Provstier Anvisning paa at spørge ved Visitationerne, om Messeklæderne bliver brugt ved Nadveren eller er afskaffet, og om Alterlysene bliver tændt eller ej.⁵) Hertug Johann Adolph's Kirke-

¹) C. M. A. Matthiessen, Aktstykker til Oplysning om Kannikecollegiet i Haderslev (1856) S. 23.

²) Willers Jessen, Zeitschrift f. Schleswig-Holsteinische Geschichte, 40. Bind (1910) S. 351.

³) Diplomatarium Flensborgense ved Sejdelin 2. Bind (1873) S. 208—209.

⁴) Udgivet ved Ernst Michelsen (1920) S. 25.

⁵) Articuli in visitatione proponendi (Westphalen, Monumenta IV 3374 75): 11. An vestitus Ecclesiasticus tam lineus, quam sericus in administratione Coenæ sit usitatus, an abolitus, cerei accensi, an remoti.

ordinans for Aabenraa Amt fra 1598 kræver ved hver Kirke »ein rigtig inventarium, was an Silbern unndt andern geschieren (= Kar), Missgewandt, Buchere (= Bøger) unndt andern, wie es namen haben magk, gemacht und zur nachrichtung in die Kirchen Buchere verzeichnet werde.«¹⁾ En Stadfæstelse giver for den samme Egn Niels Heldvads *Eleusinia sacra* fra Aaret 1610.²⁾

I Kongeriget brugtes efter Reformationen Røkelin³⁾ i Stedet for Kiltesarke⁴⁾, i Hertugdømmerne bibeholdtes endog de sidste. Men i de sidste hundrede Aar er »de rette Messeklæder« fuldstændig forsvunden i Slesvig. En Samling af Efterretninger om Messeklæderne, ordnet stifts- og provstivis, vil føre os til Besvarelsen af Spørgsmaalet, hvornaar de blev afskaffet.⁵⁾

I. Ribe Stift. A. Tørninglen Provsti.

1. Agerskov. »Præsterne bruger ikke, i det mindste ikke overalt, Pibekrave, Messeskiorte og Messehagel. Dog maae disse Messeklæder have været brugte, thi i Agerskov Kirke findes endnu Levninger deraf.« (Knud Aagaard, Beskrivelse over Tørning Lehn (1815) S. 111).

2. Brøns. 1662 »et rodt Fløyels Alterklæde og Messehagel, foræret af sal. Hans Outzen⁶⁾ og Dorthe Jes Datter« (Pontoppidan, Dansk Atlas VII, 189 A. 1.)

¹⁾ Udgivet ved Hans v. Schubert, *Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte*, 2. Række, 4. Bind (1906) S. 43—44.

²⁾ Udgivet ved Niels Lindberg (1863) S. 51—56.

³⁾ Den omtales i de Haderslevske Artikler fra 1528, § 20 »ein rockeln«.

⁴⁾ P. Severinsen, *De rette Messeklæder* (1924) S. 50.

⁵⁾ En Del Notitser er samlet hos P. Severinsen S. 92—96: Sønderjylland. Fra Holsten kender jeg kun 6 Messehagler. Altona (Haupt, Bau- und Kunstdenkmäler I 3), Preetz (Prov. Berichte 1813, S. 270), Schönberg (Haupt II 183), Büsum (Haupt I 71), Nüchel (Haupt II 147) og Seester (Haupt II 112).

⁶⁾ Brøns Kirkebog 1681: »Den 8. November bleff Hans Owtzen Ridefoged i Brøns begravet, døde d. 27. Octob. Ætas 65½ A.

3. Hygum. »Anno 1624 dend Søndag Jubilate, da haver Hygum Kirkes Værger, som den Tid Hygum Kirke forvarede, ladet bekoste en ny herlig Messesærk til Præsten den Tid Sognepræst Jørgen Clausen Sture, oc Poul Christensen i Brøstrup samme Tid Kirke Værge til Hygum Kirke sammen med Poul Nissen i Harreby, og det altsammen paa Hygum Kirkes Bekostning. Thi den gamle Messesærk var aldeles forslæt, ja, jeg har forundret mig til, at den kunde være til efter følgende Beretning, som hver Mand noksom er vitterlig er i Hygum Sogn; at den haver været til følgende Præsterne i Hygum Kirke. Først en Præst ved Navn Hr. Poul Abretson¹⁾...., siden i Hr. Peder Floors¹⁾ Tid, i Magister Thomas Knudsøns Tid og i Hr. Peder Thomissøns Tid, dernæst i min salig Fader Claus Stures Tid, og for det sidste i 2 Aar i Hr. Jørgen Stures Tid«.

(Provst Dyssels Optegnelser efter Hygum Sogns gamle Tiendebog; Thøste Thøstesens, Fra Hygum Sogn (1927) S. 127—128).

B. Møgeltønder og Lø Herreds Provsti.

4. Døstrup. I Kirken Messeklæder med et broderet Kors fra det 17. Aarhundrede (R. Haupt, Bau- und Kunstdenkmäler 2. Bd., S. 571).

5. Visby. Messeklæder med Goske og Anna Ranzaus Vaaben og Navn fra det 17. Aarhundredes første Del (Haupt II. 635), nu i Tønder Amtsmuseum.

II. Fyns Stift C. Als Sønderherred.

6. Ketting. 1672 Messeklæder med tre Diamanter foræret af Hertuginde Augusta (Haupt II. 407).

D. Als Nørreherred.

7. Havnbjerg. Den 29. Januar 1782 indbrød en Tyv i Kirken og stjal en ny Messedragt og Alterklædet, alt Guldbroderi og en forgyldt Lavrbærkrans, som laa paa Alteret (J. Raben, Fra Als og Sundeved, 1. (1926), S. 22).

III. Slesvig Stift. E. Haderslev Provsti.

8. Haderslev, Frue. 1530 jfr. S. [1].

9. Haderslev, Frue. »1693—1705 jährlich 2 Chorbembden waschen lassen«. (Acta XIII C 2 Raadstuearkiv).

¹⁾ De to sidste katolske Præster i Sognet.

10. **Haderslev.** »Am 24. Dezember 1744 dem Küster H. W. Fehr überliefert... No. 4: Zwey feine weisse Mess-Hemder mit 2 paar Messinc Hacken. NB. Die beeden Hemder haben der Herr Probst Cretschmer mir geschenkt.«

11. **Haderslev, Slotskapel.** I Inventariet 1593 forekommer »1 oldt rodt samitten misskledt« (H. Berlage, Zeitschrift für Schleswig-Holsteinische Geschichte, 54. Bind (1924), S. 356 Nr. 53). Det blev 1627 bragt til Kronborg Slot og kom 1629 tilbage (Berlage S. 333).

12. **Gammel-Haderslev.** Kirkeregnskabsbog 1672: »Vor ein Messgewandt Peter Moller Kramern laut seiner Rechnung ist 65 Mk. 1 Schill.

13. **Aastrup.** Kirke-Inventar 1776: »En gammel Messehagel af rødt Floyel med Guld-Galoner og en gammel Messe-Skiorte bruges her, saa længe det duer.« Anskaffet 1680.

14. **Hammelev.** Kirkeregnskabsbog 1651:

6½ Ellen Sammit zur Missgewandt kost	61 Mk.	12	Sch.
Vor fract von Hamburg	1	»	8
Dass gelt nach Hamburg zu schicken	1	»	»
Vor 12 Ell schwartz gallunen à 3 Sch.	2	«	4
3 quentin Seiten			7½
Arbeitslohn dem Schneider	3	»	»

15. **Magstrup.** 1661 hentes et Messeklæde fra Haderslev (Carsten Petersen P. Wandal [1924] S. 33).

16. **Magstrup.** 1686 »ein roth sammeten Messgewand, hvorauf Christus am Kreuz c. Joh. et Mar. (= med Johannes og Maria) in Gold von meiner Mutter in ihrer Jugend sauber bordirt c. h. verb. (= med disse Ord) 16. A. M. B. 86« (Grønlundske Papirer, Pakke VI, 37 i Ribe Katedralskoles Bibliotek; om Indskriften jfr. S.

17. **Stepping** 1744. jfr. S.

18. **Vilstrup.** Kirkeregnskabsbog 1672: »Vor ein Messgewandt Peter Moller Kramer, vor Sammiet und golden schnoer 76 Mk. 1 Sch.
 Vor ein Messhembt u. Altar Lacken 2 » 4 »

F. Aabenraa Provsti.

19. **Bjolderup.** Paster Chr. Posselt nævner 1753 i et Bilag til Generalkirkevisitationen: »ein altes abgenutztes Messgewand und weisses Chorchemdbd, so nicht mehr gebraucht wird« (det slesvigske Generalsuperintendenturs Arkiv, nu i Statsarkivet Kiel).

G. Sønderborg Provsti.

20. Sønderborg. 1588 anskaffer Matz Kremers Born til Kirkens Brug for 88 Mk. 12 Sk. »ein nie sammeten missgewannt von wegen eres seligen vaders und moders begreffnis.« (Kirkeregnskabsbog).

H. Tønder Provsti.

21. Høist. 1576 stjæles Messeklæderne (Pontoppidans Danske Atlas VII 297 Anm.).

22. Højer. Det med Guld og Sølv syede Kors paa Messehagelen blev stjaalet 1773 (Cl. Rolfs, Geschichte des Kirchspiels und Fleckens Hoyer (1926) S. 45 og 64).

23. Rinkenæs. Pastor Chr. Bruhn afhænder Messeklæderne 1729; jfr. S.

J. Husum Provsti.

24. Nordstrand, Theresien Kirke. nogle »Kaseln« (Haupt I 483).

25. Skobøl. Alterdug »wo von gotischen Messgewändern (Haupt I 505).

K. Ejdersted Provsti.

26. Tetenbøl: »et papistisk med Guld besat Messeklæde« (Pontoppidan, Danske Atlas VII 853 Anm. Haupt I 235).

L. Flensborg Provsti.

27.	Flensborg,	Frue	} 1744 findes Messeklæderne i alle tre Kirker; Provst Lundius anbefaler Afskaffelsen; jfr. S.
28.	»	St. Hans	
29.	»	St. Niels	
30.	»	St. Hans	1632 anskaffes en Alba (Severinsen S. 94)
31.	»	»	1647 anskaffes et Messeklæde (Severinsen S. 94)
32.	»	» Niels	} to Messehagler, som opbevares paa Kunstindustrimuseet i Flensborg, det ene fra 1582, skænket af Borgmester Harder Vake, det andet med Aars-tallet 1680.
33.	»	»	

34. Store Vi. 1667 klager Menigheden over, at Præsten Albert Genske ikke bruger Messeklæderne (Jensen, Statistik S. 920).

M. Gottorp Provsti.

35. M o l d e n e d Kirke-Inventar 1650: »ein rothsammet Messgewand mit einem flessen (= linned) Hemd und schwarzem Vullbandsgürtel« (Jensen, Angeln (1922) S. 172).

36. R a v n k j a r Kirke-Inventar 1679 (Jensen, Angeln² S. 172).

N. Hütten Provsti.

37. B o r b y 1633 (Haupt I 160).

38. S ü d e r s t a p e l 1586 (Haupt II 241).

O. Femern Provsti.

39. L a n d k i r c h e n 1578 (Haupt III 10).

P. Eksemte Kirker.

40. D y b b ø l 1606 (Haupt II 398).

Af de 40 anførte Messeklæder stammer de fleste fra det 16. og 17. Aarhundrede. Kun i Havnbjerg (Nr. 7) blev 1782 en ny Messedragt stjaalen, men dette Sogn hørte den Gang til Fyns Stift. I Slesvig Stift var de forsvundne. Da Præsterne i Haderslev Provsti i Aaret 1776 indleverede Kirke-Inventarer, var der kun i Aastrup (Nr. 13) en gammel Messehagel og en gammel Messesærk tilbage, i de øvrige 33 Kirker var det gamle Skrud forsvundet, i Købstadens Kirke (Nr. 10) havde selve Provsten bortforæret det til Degnen. I Aabenraa Provsti ejede Bjolderup Kirke (Nr. 19) 1753 en gammel Messehagel, som ikke blev brugt længere. Det er derfor utroligt, naar Matthiä, Kirchenverfassung in den Herzogthümern Schleswig und Holstein (1778) S. 127 siger, at Præsterne i Nordslesvig endnu bærer Messeklæderne, med mindre han mener de til Ribe og Fyns Stifter hørende Kirker, hvor de er bevaret tildels indtil 1864. Men Knud Aagaard fortæller allerede 1815, at Præsterne i Tørninglen ikke bruger Messeskiorte og Messehagel (Nr. 1). For Slesvig Stifts Vedkommende

har J. Lass uden Tvivl Ret, naar han siger (Versuch einer vermehrten Anleitung . . . (1759) S. 119): »Vormals pflegten die Prediger bey Austheilung des Abendmahls die sogenannte (!) Messe-Kleider anzuhaben; allein solche sind anitzo abgeschafft.«

Et Aarhundrede tidligere havde Bønderne i Store Vi klaget over Præsten Albert Genske, som ikke iførte sig »de rette Messeklæder« (Nr. 34). I det syttende Aarhundrede er endnu anskaffet mange Messeklæder til Kirkerne: 1600 Dybbøl (Nr. 40), 1624 Hygum (Nr. 3, 1633 Borby (Nr. 37), 1637 og 1647 Flensborg St. Hans (Nr. 30 og 31, 1651 Hammelev (Nr. 14), 1661 Magstrup (Nr. 15), 1662 Brøns (Nr. 2), 1669 Vilstrup (Nr. 18), 1672 Gl. Haderslev (Nr. 12) og Ketting (Nr. 6), 1680 Aastrup (Nr. 13) og Flensborg St. Niels (Nr. 33) og 1686 igen Magstrup (Nr. 16).

Senere hører vi ikke noget om Skrudets Anskaffelse; det gaar af Mode. Det er meget betegnende, at Bønderne i Rinkenæs (Nr. 23) 1729 klager over, at Præsten har afhændet Messehagelen, at han ikke har brugt den, hører vi kun i forbigaaende. Helt anderledes var det gaaet for to Menneskealder siden i Store Vi.

Christopher Bruhn¹⁾ fra Løgumkloster var bleven Sognepræst i Rinkenæs 1725. Han havde studeret i Kiel, Halle og Jena og var i Halle kommen under Pietisternes Indflydelse. I Rinkenæs opstod

¹⁾ * Løgumkloster 1692, Sognepræst i Rinkenæs 1725—37, Humptrup 1737—56, † 11. 9. 1756, Søn af Christian B., Sognepræst i Løgumkloster, omkr. 1704, Søn af Christoph B., Lærer i Bordesholm 1642, Sognepræst i Nørreløgum 1645, Søn af Christian B., * Saatrup, Diak. Horsbøl 1607, Sognepræst St. Laur. paa Før, 1620 Nørre Løgum, Søn af Peter Bruno jun. * 1543, † Saatrup 9. 2. 1616, Søn af Peter Bruno sen., * Brunsgaard i Skovby 22. 2. 1495, † Saatrup 15. 5. 1572.

et vældigt Røre, og Folk deltes i to Partier¹⁾. Hans Modstandere i Sognet kaldte ham for »ein contrefait eines unvernünftigen pfäffischen Eyferers, eines unverschämten und, seinen Gedanken nach, privilegierten Låsterers, Schånders und Schmåhers«. Bl. a. bebrejdede de ham 1729 følgende:

»das mitt güldenem Galonen bordierte Messgewandt, welches allemahl 30 bis 40 Reichsthaler werth gewesen, aus dem Kirchen-Schrancken weggenommen und, dem Verlaut nach, das beste Stück davon an die Juden verkaufft, von den (!) Rest aber soll seine Frau theils ein Cassel-Zeug gemacht, theils auch ihre Kleider ausstaffirt haben, wogegen Er der Kirchen davor mehr nicht, denn kahle 6 Mark zu geben sich erbothen, nun wendet er zwar vor, als ob er durch einen Kirch-Geschwornen denen Acht Männern, dass er das Messgewand vor die angegebene 6 Mark behalten wolte, woferne Niemand ein Mehrers davor zu geben gesonnen wäre, wissend machen lassen, jedoch in geraumer Zeit kein pinguior emptor (bedre betalende Køber) sich gemeldet; allein er hätte das ihm ohnedem nicht im Wege gelegene Messgewand liegen und unangetastet lassen sollen, da keine Nothwendigkeit zu dessen alienation (= Afhændelse) vorhanden gewesen; zu dem so verhält sich auch wegen der Vorfrage, welche er gethan haben will, die Sache ganz anders. So viel ist wohl gewiss, dass sie geschehen, dagegen aber haben die Acht Männer dem Herrn Pastori durch den abgeschickt gewesenen Kirchgeschwornen zur Antwort vermelden lassen, wann er das Messgewand nicht brauchen wolte, so könnte schon ein Priester nach ihm kommen, welcher es gebrauchte; inmassen solches alles wohl mit Zeugen bewiesen werden kann.«

Sagen med Messeklæderne er ikke kommen i Orden i Bruhns Tid. 1737 kom han som Sognepræst til Humptrup.²⁾ Først tre Aar senere indfører Prov-

¹⁾ J. Brodersen, Fra gamle Dage (1912) S. 481.

²⁾ »Den armen Bruhn« kalder J. G. Bezold ham i et Brev 1738 (Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Række 2. Bind (1901) S. 255.

sten Johann Joachim Arends¹⁾ i Rinkenæs Kirke-regnskabsbog følgende:

»Die von H. Past. Bruhn heute gezahlte 4 Rthlr. vor das alte Messengewandt werden künftig Jahr²⁾ berechnet und consentire gern, dass Sie zum neuen Schul-Bau, worauf noch Schulden restiren, angewandt werden.«

I Rinkenæs hænger Afskaffelsen af Messeklæderne sandsynligvis sammen med det pietistiske Røre. Det samme er fjorten Aar senere Tilfældet i Stepping (Nr. 17). Da Generalsuperintendenten Conradi kom til Visitats, overrakte Sognefogden, Johann Chr. Winckmann, efter endt Gudstjeneste ham en »Dennuciation verschiedener Untertahnen in Stepping«. ³⁾ Den niende Anke over Sognepræsten Jørgen Kastrup lyder saaledes:

»Dass Messgewandt wird niemahlen gebraucht. Nur hat es der Herr Pastor dann und wann am ersten Fest-Tage bey den hohen Festen angezogen.«

Derimod forsvarer Præsten sig med følgende Indlæg:⁴⁾

»Jeg gaar i Kirken altid i ordentlige Præste-Klæder; Messehagelen har jeg kun sjælden brugt, fordi dend let kand hindre, naar man skal betienne Communicanterne, naar man ej er ret vant dertil, ieg kand ei heller Troe at det er anstødeligt, effterdi her findes andre Præster, som mindre haver brugt dend end

¹⁾ * Tønder 2. 12. 1682, Sognepræst i Risum 1714, Archidiak. i Tønder 1730, Sognepræst og Provst sstds. 1738, † 18. 3. 1746.

²⁾ Blandt Indtægterne i Rinkenæs Kirkeregnskabsbog 1741 findes 12 Mk. for Messeklæderne.

³⁾ og ⁴⁾ Det slesvigske Generalsuperintendenturs Arkiv (Statsarkiv Kiel).

ieg, og er dog vis nok paa, at de ei af deres Menighed skall blive anklaget.«

I det følgende Aar fik Degnen i Haderslev for sidste Gang overleveret to fine hvide Messeklæder (Nr. 10), men allerede i Foraaret 1744 havde Provst Christian Ernst Lundius¹⁾ i Flensborg stillet Andragende om Messeklædernes Afskaffelse²⁾ i Byens tre Sognekirker.

»Ist in denen dreyen Haupt-Kirchen der Stadt Flensburg als zu S. Marien, Nikolai und Johannis der Gebrauch bishero noch gewesen, dass der Prediger, der die Aufwartung vor dem altar hat, währendder communion das so genandte Chorhembd und Mess-Gewand tragen müssen. Da nun disse Kleidung zumahl zu S. Marien und Johannis dermasen alt und unbrauchbar geworden, dass auf den Fall fernerer Beybehaltung derselben die Kirchen nothwendig was anschaffen und davon Kosten haben müssen, der hiesige Magistrat aber bey solcher Gelegenheit bey dem Consistorio zu wiederhohlten mahlen Ansuchung gethan, diese bisher üblich gewesene Kleidung völlig abzuschaffen, die mehrsten membra des Consistorii auch so wohl als die Eltesten der Gemeinden dazu incliniren, inzwischen aber ohne Ew. königl. Majst. allerhöchste Erlaubnis darin nicht consentiren dürfe, als unterwinde mich abermahl hierdurch allerunterthänigst anzufragen, ob mit Ew. K. M. allerhöchster

¹⁾ Christ. E. Lundius, * 13. 3. 1683 i Ulderup, Søn af Sognepræsten der Philipp L. (1680—1726), Sønesøn af Sognepræsten der Johan Lundius fra Nybøl (1614—1659), 1709 femte Lærer ved Flensborg Latinskole, 1712 Kapellan ved St. Hans Kirke i Flensborg, 1724 Sognepræst sammesteds, siden 1738 tillige Provst for Flensborg Provsti, † 21. 1. 1767, 84 Aar gammel i sit 55. Embedsaar.

²⁾ 29. April 1744 Nr. 2, Flensborg Provstearkiv. Venligst meddelt af Pastor Thomas Matthiesen i Flensborg.

Genehmhaltung künfftig hin Messgewand und Chor-Hembd, wie sie im Amte und benachbahrten Städten nicht mehr gebraucht werden, also auch in der Stadt Flensburg abgelegt werden mögen.«

Provst Lundius fik sit Ønske opfyldt, idet Overretten og Overkonsistoriet paa Gottorp den 20. Marts 1745 krævede Messeklæderne afskaffet i de tre Sognekirker i Byen.¹⁾ Og Landet er snart fulgt efter, da J. Lass 1759 betegner Messeklæderne som »anitzo abgeschaffet«.

* * *

Jeg kunde have Lyst til endnu at forklare den mærkelige Indskrift »16 A M B 86«, som fandtes paa Messehagelen i Magstrup Kirke (Nr. 16). Den stammer, som Præsten Georg Boysen fortæller, fra hans Moder. Hun hed Margarete Boysen og var gift med Magstrup-Præsten Jacob Boysen. M. og B. er hendes Navns Begyndelsesbogstaver. 1686 er Aaret, i hvilket hun broderede Hagelen og A. er vistnok Forkortelse for Anno (= i Aaret). Dermed er Indskriften forklaret, men saa kommer en Vanskelighed! Jacob Boysen giftede sig først 1694 med denne Margareta — vi veed endog, tiltrods for, at Kirkebøgerne savnes, selve Datoen fra en Bryllupssang, som Brudgommens Broder, Pastor Christian Boysen i Rødding og Skrave, har skrevet i Dagens Anledning den 6. Februar 1694. Hun hed 1686 ikke Margareta Boysen, men var forlovet med den unge Studiosus theologiae Jacob Boysen. For tre Aar siden var han fra Bevtoft Præstegaard, hvor han er født den 18. Maj 1664, efter endt Skolegang i Haderslev og Husum draget sydpaa til

¹⁾ Severinsen, de rette Messeklæder (1924) S. 94.

Kiel, Wittenberg, Leipzig og Jena, 1687 kom han tilbage og bestod den teologiske Eksamen i København.

Bruden Margareta har broderet den røde Messehagel, idet hun sendte venlige Tanker til sin Elskede, som gik Videnskabens trange Vej i de fjerne Egne. Hun haabede paa, at han snart vilde komme tilbage og faa et Præstekald, lige som hans Fader, Bedstefader, Oldefader og Tipoldefader havde haft det i Haderslev Amt i over 120 Aar. Der skulde han saa bære Skrudet, i Kirken, naar han uddelte Sakramentet. Haabet gik i Opfyldelse, men først sent. Han blev Huslærer i Brockdorf og i Glückstadt og først 1693 fik han Kaldsbrev, som Sognepræst i Magstrup, hvor Hans Brand fra Ærø var død Aaret tilforn.

Vi kan endog sige, hvor hun har broderet den kostbare Hagel! Det er sket i Haderslev paa Naffet i det af Provsten, Mag. Georg Schrøder byggede Hus med Indskriften: Christus porta salutis Anno Domini 1591 (= Christus er Indgangen til Frelsen, i det Herrens Aar 1591.)¹⁾ Hun hed nemlig Margareta Krahe og er født i Haderslev i Aaret 1671. Det veed vi af en Indberetning, som hendes Søn, Andreas Jacobsen Boyesen, har forfattet den 26. Marts 1768.²⁾ »Min Moder, som er i disse Dage død hos mig, var 97 Aar og kunde tælle Børn, Børnebørns Børn med sig selv iregnet i 5 Led.«

Hendes Fader var Mag. Christopher Krahe, fra 1673 Provst og (den sidste) Slotspræst i Haderslev. Efter Biskoppen Bonaventura von Rehefelds Død

¹⁾ Achelis, Haderslev i gamle Dage 1292—1626 (1926) S. 153—160.

²⁾ Sønderjydske Aarbøger 1913 S. 88.

var han flyttet ind i den gamle Provstegaard. Datteren Margareta har her levet sine Barndoms- og Ungdomsaar og sandsynligvis har hun under Arbejdet med Messehagelen tit ladet Blikket svæve ud over Fjordens glinsende Baand mod Syd, hvorfra hun med Længsel ventede sin elskede Student!

Hun kunde næppe i Haderslev have valgt sig en historisk mere betydningsfuld Plet til sine Drømme end den gamle Provstegaard paa Naffet. Her havde det gamle Slot Haderslevhus staaet,¹⁾ hvor det danske Riges store Mænd den 1. September 1448 havde valgt Christian, Diedrich den Lykkelige Søn, til Konge af Danmark og Norge, og hvorfra Reformationen i Nordslesvig havde haft sit Udspring.²⁾

¹⁾ Achelis, Haderslev i gamle Dage 1292—1626 (1926) S. 25.

²⁾ Sønderjydske Aarbøger 1925 S. 148. Efter at denne Afhandling var skrevet, udkom Ernst Feddersens Arbejde om Kryptokalvinismen ved Gottorp Slot under Hertug Johann Adolf i »Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte«, 2. Række 8. Bd. (1927). Om Hertugens Kamp imod Messeklæderne 1600 og 1606 jfr. der S. 353 og 357.